

Makale Bilgisi: Gürsoy, S. (2025). Orta Çağ İngiltere Manor Çiftliklerinde Üretim Ve Sürdürülebilirlik. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, ss. 1077-1096.	Article Info: Gursoy, S. (2025). Production and Sustainability on Medieval England Manor Farms. DEU Journal of Humanities, Volume:12, Issue:2, pp. 1077-1096.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
DOI: 10.69878/deuefad.1702791	DOI: 10.69878/deuefad.1702791
Gönderildiği Tarih: 20.05.2025	Date Submitted: 20.05.2025
Kabul Edildiği Tarih: 23.07.2025	Date Accepted: 23.07.2025

ORTA ÇAĞ İNGİLTERE MANOR ÇİFTLİKLERİNDE ÜRETİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sultan Gürsoy*

ÖZ

Manor arazileri yüzyıllarca süren değişimlere rağmen ayakta kalabilmişlerdir. Bunun nedeni sürdürülebilir tarım sistemleri gibi görünmektedir. Ancak bu sürdürülebilirlik yüksek tarımsal verimlilik sayesinde elde edilmemiştir. Çiftçilerin, düşük verimliliği daha çok değer verilen istikrar, sürdürülebilirlik ve eşitlik hedeflerine karşı takas ettikleri anlaşılıyor. Bunlar çiftçiliğin bütünsel yapısı, orman kaynakları da dahil ürünlerin çeşitliliği, geçim stratejilerinin çeşitliliği, iş gücü kaynağının garantisi ve iş gücü ile desteklenmiştir. Orta Çağ İngiltere'sinin manor mülkleri oldukça uzun ömürlü olduğundan şüphe yok. Uzun süren değişim süreçlerinden geçerken küçük değişikliklerle uyum sağladılar ve ana özelliklerini korudular. Manor döneminde tarımsal üretkenlik çok zayıftı ancak çiftçilerin üretkenlikten daha fazlasına değer verdikleri çok açıktı. Bu makale, düşük üretkenliğin bazı nedenlerini araştırarak sürdürülebilirlik, istikrar ve eşitliğin üretkenlik pahasına teşvik edildiğini iddia etmektedir. Bütünsel çiftçilik ve çeşitlilik istikrarı destekledi. Eşitlik, iş birliği ile sağlandı. Çalışmada son olarak manor tarım ekosisteminin nihai çöküşünde rol oynamış gibi görünen bazı önemli durumlara da değinilmiştir. Orta Çağ'da manor çiftliklerinde üretim ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiye değindiğimiz bu çalışmamız, konunun daha önce çalışılmamış olması ve manor toplumunun alt sınıfından üst sınıfına doğru bir bakış açısı sunması yönleriyle özgün bir çalışmadır.

Anahtar Sözcükler: manor, orta çağ, İngiltere, üretim, sürdürülebilirlik.

* Dr., Mersin Üniversitesi, griyagmur14@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7689-0121

PRODUCTION AND SUSTAINABILITY ON MEDIEVAL ENGLAND MANOR FARMS

ABSTRACT

Although manorial lands have survived centuries of change thanks to sustainable agricultural systems, this sustainability has not been achieved through high agricultural productivity. Farmers appear to trade off low productivity against more valued goals of stability, sustainability and equity, underpinned by the integrated nature of farming, the diversity of products including forest resources, the diversity of livelihood strategies, and the security of labour supply and labour power. There is no doubt that the manor properties of medieval England were extremely durable. They adapted through long periods of change, with minor modifications, while retaining their essential characteristics. Agricultural productivity during the Manor period was very poor, but it was clear that farmers valued more than productivity. This article explores some of the reasons for low productivity, arguing that sustainability, stability and equality were promoted at the expense of productivity. Integrated farming and diversification supported stability. Equity was achieved through cooperation. Finally, the study also touched on some important issues that appear to have played a role in the eventual collapse of the manor agricultural ecosystem. This study, in which we touch upon the relationship between production and sustainability on manor farms in the Middle Ages, is an original study in that the subject has not been studied before and that it offers a perspective from the lower class to the upper class of manor society.

Keywords: manor, middle ages, England, production, sustainability.

1. GİRİŞ

İngiltere’de Anglo-Saksonlar döneminde uygulanan toprak sisteminin adı *manor*dur. *Manor* sadece bir toprak sistemi değildi, Anglo-Saksonlar döneminde siyasi-askeri hayatı da şekillendiren önemli bir sistemdi. Anglo-Saksonlar döneminde sistemleşmeye başlayan *manor*, özellikle dokuzuncu yüzyılda Viking istilalarıyla birlikte İngiltere’nin askeri ve siyasi tarihini yönlendirmiştir. Viking saldırıları güvenlik sorununu ortaya çıkardı. Anglo-Saksonların toprağa dayalı köylü-asker sistemi bu saldırılar sırasında yetersiz kaldı. Anglo-Saksonların daha profesyonel bir orduya ihtiyaçları vardı. İş sadece askerlik olan insanlardan yeni bir ordu kuruldu. Diğer taraftan bu ordunun ihtiyaçlarını ve masraflarını karşılayacak olan köylü sınıfı ön plana çıktı. Böylece Anglo-Sakson toplumunda asker ve köylü sınıfı ayrıldı. Askerler ve yönetici sınıf, köylülerin korunma ihtiyaçlarını giderirlerken, köylüler de onların besin ihtiyaçlarını ve masraflarını karşıladılar.

1066’da İngiltere, Normanlar tarafından işgal edildikten sonra yönetim fatihlerin eline geçince sistem değişti. Norman fethinden sonra İngiltere’de feodal dönem başladı. Ancak bu dönemde ekonomik sistem yani *manor* toprak sistemi varlığını korudu. Böylece İngiltere’de *manor* toprak sistemi feodal sistemin ekonomik yönünü oluşturdu. Normanlar, siyasi ve askeri alanda değişiklik yaparken, ekonomik alanda bir değişiklik yapmadılar.

Köylüler, *manor* toprak sisteminin devam ettirerek eski gelenekleri doğrultusunda ekimlerini yapmaya devam ettiler.

Manor ve sonrasında feodal sistemin askeri ve siyasi tarihiyle ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Yani üst sınıf ve onların siyasi çatışmalarıyla ilgili birçok çalışma mevcuttur. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar, alt sınıf insanların yaşamlarını biçimlendiren iktisadi ve toplumsal güçlerine daha çok vurgu yapmaktadır. Bu çalışmamızda *manor* köylülerinin günlük hayatları da diyebileceğimiz ekim rotasyonlarından bahsedeceğiz. Doğa şartlarına bağlı olarak yapılan ekimlerin ve ürün hasatlarının nasıl olduğuna, zararlı böcek ve bitkilerle nasıl mücadele ettiklerine, köylülerin toprak paylaşımını nasıl yaptıklarına ve özellikle düşük verime rağmen nasıl sürdürülebilir tarım yapabildiklerine değineceğiz.

Orta çağda *manor* çiftliklerinde üretimin ve hayatın nasıl olduğuna değindiğimiz çalışmamız, konunun daha önce çalışılmamış olması, dönem kaynakları ışığında *manor* toplumuna alt sınıftan üst sınıfa doğru bir bakış açısı sunması yönüyle özgün bir çalışmadır. Araştırma sürecinde kullanılan temel veri toplama tekniği hermenötik araştırma çerçevesinde yer alan doküman ve içerik analiz yöntemleridir. Geleneksel teoriler gerçekleri hep aynı pencereden görürler ve sürekli değişim içinde olan sosyal olguları açıklamada yetersiz kalırlar. Geleneksel teorilerde evrensellik önemlidir, gerçekleri durağan olgular olarak görürler. Oysa sosyal olgular için evrensellikten söz edilmez. Sosyal olgular durağan değildir, zamana göre değişkendir. Hermenötik yöntem ise olgu ve olayların bağlamsal, çevresel ve tarihsel olarak birlikte değerlendirilmesine dayanır. Araştırmamızın yöntemi konumuz tarihsel bir süreci kapsadığı için “tarihsel yöntem”, İngiltere’de Anglo-Sakson ve Norman dönemleri karşılaştırıldığı için “karşılaştırma” yöntemi kullanılmıştır.

Manor tarım ekosisteminin temel özelliği düşük tarımsal verimlilikti. Tahıl verimliliğini ve istikrarını karşılaştırmak için 1283-1349 yılları arasında Winchester Piskoposuna ait on dört *manor*dan alınan ürünler analiz edildi. Bu süre zarfında, standart dönümün sürekli kullanımda olduğu bilinen çok sayıda ardışık yıl için kayıtlar mevcuttur (Tablo 1/Tablo 2) (Jones, 1979, ss. 10-18; Zupko, 1985, ss. 25-27; Connor, 1987, ss. 149-155).

Üretkenlik	Tarımsal ekosistemin kaynak girdisi, birimi başına değerli ürününün çıktısı.
İstikrar	Tarımsal ekosistemin, çevredeki normal dalgalanmalar ve döngülerden kaynaklanan küçük bozucu kuvvetler karşısında üretimin sürekliliği.

Sürdürülebilirlik	Tarımsal ekosistemin baskı veya krize maruz kaldığında üretimi sürdürme yeteneği. Baskı ve krizler, üretimde düşüş eğilimlerine hatta çöküşe neden olma potansiyeline sahiptir.
Eşitlik	Tarımsal ekosistem üretiminin sakinleri arasında eşit dağılımı.

Tablo 1: Tarımsal ekosistemin dört özelliği (Conway, 1987, ss. 95-117)

	Buğday	Yulaf	Arpa
Brüt verim (kg)	515	530	755
Net verim (kg)	385	300	540
Stabilite	Buğday	Yulaf	Arpa
Değişim katsayısı (%)	38.8	31.3	39.9
Üretkenlik	Buğday	Yulaf	Arpa
Tohum/ekilen tohum	4.0	2.3	3.5
Stabilite	Buğday	Yulaf	Arpa
Değişim katsayısı (%)	36.9	33.6	37.3
Veri sayısı (kg)	704	699	637
Veri sayısı (tohum oranı)	751	730	681

Tablo 2: Winchester Piskoposunun on dört manorunda yetiştirilen üç tahılın verimlerinin özeti, 1283-1349. Manorlar: Alresford, Beauworth, Bentley, Cheriton, Downton, Farnham, Hambledon, Ivinghoe, Rimpton, Sutton, Taunton, Wargrave, West Wycombe and Wield.

Buğday ekilen tohum başına sayısını döndürmekte ancak hektar başına en iyi verimlilik arpadan elde edilmiştir. Buğday ve arpanın brüt verimleri yaklaşık olarak eşit olsa da bir sonraki ekim için tohum çıkarıldığında buğday yaklaşık 85 kg daha verimlidir. Buna karşılık yulaf her iki verim ölçüsü içinde belirgin şekilde daha istikrarlıydı. Yüksek verim düşük istikrarla ilişkili görünüyor.

Winchester arazilerinin herhangi birinde tek bir hasatta elde edilen en iyi brüt verimleri buğday, yulaf ve arpa için 1800, 1200 ve 3000 kg idi. Ancak verimlerin düşük olduğu dönemlerde bulunmaktaydı. Bazen verimler, 50-100

kg kadar düşmekteydi. En iyi genel verime sahip Ivinghoe *manoru* aynı zamanda en değişken olanıydı ancak burada bile buğday verimleri ortalama sadece 700 kg idi (Titow, 1972, ss. 40-120).

Ülkenin diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında bu verimler o kadar da düşük değildi. En üretken bölge, tüm bu ürünler için ortalama brüt verimlerin 1000 kg'ın üzerinde olduğu kuzeydoğu Norfolk olabilir. Ancak Sussex, Oxfordshire, Hertfordshire, Kent, Essex, güneydoğu Norfolk ve Wight Adasında nadiren 800-900 kg'ı aştılar (Campbell, 1983, s. 388-391; Brandon, 1971, s. 131).

Manor kayıtları *demesne* hasadına atıfta bulunduğundan, kiracı tahıl veriminin değerlendirilmesi neredeyse imkansızdır. Ancak 1371'de Hertfordshire'daki iki *manorun* hesapları, on kiracının her biri için ekilen tahıl alanını ve ödenen ondalıkları kaydetti. Onda bir ondalık varsayarak Stern, kiracı buğdayı verimliliğinin *demesnenin* yüzde ellisinden az olduğunu hesapladı (Stern, 1978, ss. 149).

Hayvancılıkta da verimlilik düşüktü. İyi yönetilen çiftliklerde sığırlardan elde edilen süt üretimi yılda sadece 550-685 litreydi ve et için yetiştirilen domuzlar vahşi olanlardan daha küçüktü. Koyunlar öncelikle süt, yün ve gübre için yetiştirildi. Dişi koyunlar 200 günlük laktasyon başına otuz ila elli litre süt verirdi. Ortalama olarak on üçüncü yüzyıl ila on dördüncü yüzyıllarda yapağlar yaklaşık 500 gram ağırlığındaydı, bu da yaklaşık üç ila beş kilogram ağırlığında yapağı üreten modern uzun yünlerle karşılaştırıldığında olumsuz bir tezat oluşturuyordu. Koyunların yılda bir kuzu vermesi gerekiyordu ancak pratikte 100 koyun başına elli doksan arasında kuzu oluyordu. Bu iyileştirilmemiş meralarda otlayan modern dağ koyunlarına yaklaşık olarak eşittir. Güney İngiltere'deki kuzuların ortalama hayatta kalma oranı %70 ila %80 arasındaydı ancak bu çok kötü bir yılda %20'nin altına düşebilirdi. Dahası, hayatta kalma oranındaki son derece yüksek değişkenlik nedeniyle sürü boyutlarının yıldan yıla sabit kalması pek olası değildi (Stephenson, 1988, ss. 368-373; Attwood & Evans, 1961, s. 99).

2. Mahsuller ve Mahsul Yetiştirme Pratikleri

Sistemin bireysel unsurlarının düşük üretkenliğinin önemli bir telafisi, arazi sektörleri arasında veya üretim sektörleri içinde yetiştirilen ekilebilir, bahçe ve meyve bahçesi ürünlerinin çeşitliliğinin başarısızlık riskini azaltmaya yardımcı olmasıydı. Örneğin ürün hasadının zayıf olduğu bir yılda bol miktarda yabancı kaynak olması veya zayıf bir buğday mahsulünün iyi bir yulaf hasadıyla telafi edilmesi.

Her tahılın birkaç farklı türü ve çeşidi yetiştirildi, her biri önemli tarımsal özelliklere sahipti. Örneğin kavuzlu buğday taneleri, zararlılara ve hastalıklara karşı direnç sağlayan kılçıklar ve onları harmanlamayı daha zor hale getiren sert kavuzlarla korunur. Ancak ekmeklik buğday daha gevşek ve

daha kolay harmanlanan başakları ve killi topraklara uygunluğuyla giderek daha yaygın hale geldi. Yulaf, özellikle yazları hem nemli hem de serin olan az asitli topraklarda tercih ediliyordu. Tanelere yapışmayan kabuklu *pillcorn* veya *polscorn* dahil olmak üzere en az beş ekili form vardı. Arpa ve çavdarın hem ilkbahar hem de kış çeşitleri yaygındı ancak tüm tahıllar arasında çavdar en az yetiştirileniydi. Kabuklu altı sıralı arpa türleri, özellikle gevşek kulaklı dik tip, baskındı. Ancak *haste-bere* veya *haste* olarak bilinen erken olgunlaşan bir türde yetiştiriliyordu (Rogers, 1866, ss. 173-177).

Bu ürünlerin rotasyonu ve nadas, toprakların biyolojik verimliliğinin korunmasına ve istikrarın artırılmasına yardımcı oldu. Husbandry'nin anonim yazarı hem sonbahar hem de ilkbahar ürünlerinin yetiştirilmesini önermektedir, çünkü kış ekimi iyi ürün vermeyebilir ya da tam tersi ilkbahar ekimi kötü hasat verebilir. Bu durumlara hazırlıklı olmak için sonbahar ve ilkbahar ekimlerinin ikisi de yapılmalıdır. İngiltere genelindeki rotasyon desenleri çok çeşitliydi ve nadas düzeni yerel koşullara göre değişiyordu. Sussex'te en iyi topraklar sürekli olarak ekilirdi, Norfolk'ta ekilebilir araziler yalnızca on yılda bir nadasa bırakılırdı. Ancak Kent bataklıklarındaki araziler her buğday ekiminden sonra en az iki yıl nadasa bırakılmak zorundaydı. Genel olarak baklagiller en azından on üçüncü yüzyıla kadar yaygın değildi ancak uygulama bölgeye göre değişmektedir. Sussex ve Norfolk'ta on dördüncü yüzyılın ilk yarısında, baklagiller ekilebilir arazinin %15 ila %30'una ekilirken, Winchester *manor*larında 1345'e kadar sadece %8'e yükselmiştir (Walter of Henley's, 1890, ss. 70-71; Brandon, 1971, ss. 123-126; Campbell, 1981, s. 21).

Ekilebilir ürünler genellikle ayrı ayrı ekilse de aynı tarlada iki veya daha fazla ürünün birlikte ekilmesi uygulaması da yaygındı. En yaygın karışımlar arpa ile yulaf, buğday ile çavdar ve baklagillerden biri olan tahıllardı. Karışımlar muhtemelen yabancı otları yok etmek için tasarlanmıştı. Bölgesel varyasyonlara örnek olarak Doğu Anglia'daki *bulimong*, güney ve orta İngiltere'deki *brotcorn* verilebilir. Bazı manorlarda birçok karışım kullanılıyordu. Crowland Manastırı arazilerinde on dördüncü yüzyılın ortalarından sonra yalnızca buğday ve yulaf saf tahıl olarak ekilirken, arazinin geri kalanına arpa, yulaf, buğday, çavdar ve baklagillerin çeşitli karışımları ekildi (Rogers, 1866, ss.173-177).

Husbandry'nin yazarı ayrıca çeşitli ürün kombinasyonlarının beklenen verimlerini tanımladı. Örneğin, tek ürünlü ilkbahar arpasının verim oranı ekilen tohum başına sekiz tohum ve tek ürünlü yulaf için dört tohum olmalıydı. İkisinin eşit parçalar halinde karışımından altı tohum alınması bekleniyordu. Bu değerler, *manor* hesaplarında belgelenen değerlerden oldukça yüksek olmasına rağmen, yazarın karışık ürün yetiştirmenin üretken bir avantaj sağlamadığını, dolayısıyla karışık ürün kullanmanın nedenlerinden

birinin başarısızlık riskini azaltmak olduğunu göstermektedir (Walter of Henley's, 1890, ss. 70-73).

Buğday + Çavdar: Mancorn, Maslin, Mongcorn, Mestilion, Mastylon, Menglyd.
Arpa + Yulaf: Drage, Dragium, Dredge, Mixtil, Mixtylium.
Buğday + Bakla: Frumentum vescorum veya vessetum.
Yulaf + Bezelye ve /veya Baklagiller: Bullimong, Bulimong, Brotcorn.
Buğday + Arpa + Çavdar: Beremancorn.
Buğday + Arpa: Beremancorn.

Tablo 1: Çağdaş Orta İngilizce, Latince ve Fransızca mahsul karışımları için kullanılan terimler.

1283-1349 yılları arasında Winchester'daki diğer çiftliklerin birçoğunda hem *mancorn* hem de *draje* yetiştirildi. Ayrı ayrı bileşenleriyle karşılaştırıldığında her iki karışımda üretkenlik ve kararlılık açısından bazı ilginç farklılıklar göstermektedir. *Mancorn* üretkenliği tam olarak çavdar ve buğdayın ortalamasıdır ancak belirgin şekilde daha az istikrarlıdır. *Draje* ise tek ürün yulaf kadar kararlı ve arpa kadar üretkendir. Bazen karışımlar her iki bileşenden de daha fazla verim verdi: Norfolk'ta maslin için 770 kg ve Crawley *manorunda draje* için 1000-1300 kg. Diğer durumlarda karışımlar zayıf performans gösterdi- buğdayla üretilen kış arpaları, arpa ve yulaf için tek tek getirilerin yaklaşık yarısı kadar 900 kg'ın üzerinde getiri sağladı. Ancak hasat kayıtlarının hiçbirisi her bir ürünün nihai verimdeki göreceli oranlarını detaylandırmaz (Gras & Gras, 1930, s. 353; Campbell, 1983, s. 391).

Ürünler arasında değerli bir tamamlayıcılık, az ürün verimlerine (stres) ve bozuk hava koşullarına (şok) farklı tepki vermeleriydi. Bu tepkiler, ortalama büyük bir sapmadan sonra verimlerin analiz edilmesiyle takip edilebilir. Pozitif veya negatif bir sapmadan sonra hızla normale dönenler, yüksek bir direnç seviyesini gösterirken, yavaş bir dönüş düşük direnci gösterir. Verim endeksleri, hektar başına uzun vadeli ortalama verimlerin yüzdeleri olarak 1283-1349 yılları arasında Winchester'daki on dört *manorda* yetiştirilen buğday ve yulaf verilerinden hesaplanmıştır. Verimin, ortalama bir standart sapmadan fazla düşük veya yüksek olduğu yıllar olarak kabul edilen önemli, anahtar yılların görülme sıklığı ürünlere ve lokasyonlara göre değişiklik göstermektedir.

Beş *manorda* buğday ve yulaf için anahtar yıllardan sonra toplanan sonuçlar, zayıf hasatlardan sonra yulafın buğdaydan daha hızlı normale döndüğü görüldü. Yine de sapmadan altı yıl sonra yulaf hala dört *manorda* ortalamanın altındaydı. Çok iyi bir hasattan sonra yulaf yine avantajlıydı, buğdaydan daha yavaş geri döndü ancak iki *manorda* sonuçlar geri dönüşü

olmayan bir yükselişle karakterize edildi. Bu durumda verimlerin ortalamaya hızla geri dönmesiyle temsil edilen yüksek direnç, belirli bir ürünün belirli bir özelliği olmayabilir.

Yıldan yıla ilişkilerin modellerini çözmek karmaşıktır, üretkenliğe yönelik birçok kısıtlama vardı ve yüksek veya düşük verimden tek bir faktörün sorumlu olmadığı anlaşılıyor. Ancak bazı olumlu geri bildirim mekanizmaları öngörmek mümkündür. Zayıf buğday tohumu ve saman verimi, daha kötü hayvancılık koşulları, daha az gübre, düşük buğday verimiyle sonuçlanmış olabilir. Burada sınırlı kaynaklar göz önüne alındığında, çiftçilerin yulaf yerine buğday tarlalarını gübrelemeyi tercih ettikleri ve dolayısıyla gübre kaybının daha sonraki yulaf verimi üzerinde hiçbir etkisi olmayacağı varsayılmalıdır. Ya da yabancı otlarla kaplanmış bir tarla, ertesi yılda yabancı otlarla kaplanma olasılığı vardır ancak elimizdeki kayıtlara baktığımızda yerel çiftlik uygulamalarındaki farklılıklar nedeniyle karmaşıktır. Eğer ürünler döndürülürse, belirli bir tarladaki kalıntı, farklı bir ürünü etkileyecektir. Buğday-yulaf-nadas rotasyonunda, genel olarak kötü bir yılın ardından düşük buğday verimi, en azından kısmen, nadasa bırakılan tarladan kaynaklanan olumsuz etkiyle açıklanmalıdır.

Ancak açık olan şey, yulafların buğdaydan hem daha istikrarlı hem de sürdürülebilir olduğudur; bu avantajların orta çağ çiftçileri tarafından fark edilmiş olması muhtemeldir. Yulaf özellikle yeni arazinin marjinal olduğu kolonileşen *manor*larda yaygın olarak yetiştiriliyordu. Ayrıca Kent ve ovalardaki bataklık *manor*larda da ana üründü.

Mahsul ve hayvancılık arasındaki ilişki, *manor* tarımına yönelik karma yaklaşımın temel bir özelliğiydi. Kaynakların entegre kullanımı ve ürünlerin büyük çeşitliliği istikrarı artırıyordu. Hayvancılık, toprak verimliliğinin korunmasında kritik öneme sahip değerli gübreler ürettiyordu. Gübrenin değeri, koyunların ekilebilir arazideki ağılarda kalması şeklindeki uygulamanın yaygınlığından anlıyoruz. Ancak bu uygulama yetersiz olsa da kanıtlar ekilebilir arazilerin %30'undan fazlasının gübrelendiğini gösteriyor. On dördüncü yüzyılın sonlarında Norfolk'taki on beş arazide ekilebilir arazilerin ortalama %15'i yıllık olarak çiftlik koyunları tarafından gübreleniyordu ve %13'ü çiftlik dışı gübre alıyordu. Kent'te sadece %10 ve %15'i kompostlanıyor ve ağılara konuyordu (Campbell, 1983, s. 36; Mate, 1985, s. 23).

Hayvan gübrelerinin yanı sıra diğer önemli gübre kaynakları arasında güvercin gübreleri, kuru yapraklar, geyik dışkıları, tebeşir ve kireç (*marl*), ezilmiş kabuklar, deniz yosunu, çimenlerin külleri yer alır. *Marling*, kirli topraklarda yaygın bir uygulamadır, tebeşir ve kireci genellikle uzak yerlerden taşımak için yüksek bir emek girdisi gerektirse de kesinlikle verimliliği artırmaktaydı. Kent'teki Ebony *manor*unda *marlsız* arazideki yulaf 1230 kg verim verirken, *marl* eklenmesinin ardından 1900 kg'ın üzerine çıktığı

kaydedilmektedir (Campbell, 1983, ss. 33-36; Mate, 1985, s. 23; Roden, 1969, s. 16).

Hayvancılık verimliliği de muhtemelen esas olarak yem bulunabilirliğiyle sınırlıydı ancak beslenme tercihi ve bakım maliyeti gibi diğer faktörler, öküzlerin atlara göre yük hayvanı olarak süregelen hakimiyetini açıklıyor gibi görünüyor. Langdon, birim maliyet başına verimlilik arasında önemli bir takas yapıldığını belirtiyor. Atların bakımı daha masraflıydı ve öküzlerden altı ila yirmi kat daha fazla yulaf tüketiyorlardı. Öküzler çoğunlukla saman ve otla besleniyorlardı. Ayrıca öküzlerin ömrü daha kısa olmasına ve daha yavaş çalışmalarına rağmen daha güvenilirler ve hastalanma olasılıkları daha düşüktü. On birinci yüzyılda, *demesne* iş hayvanlarının %95'i öküzdü ancak on dördüncü yüzyılda atların sayısı iş hayvanlarının yaklaşık %30'una yükselmiştir. Atların nispeten yaygın olduğu bölgelerde bile çok az *demesne* yalnızca atları iş için kullanıyordu ve bunu yapanlar saban takımının boyutunu sekiz veya dokuzdan, beş veya altı hayvana düşürmüş gibi görünüyor böylece potansiyel iş hızından yararlanmak yerine maliyetten tasarruf etmiş oluyorlar (Langdon, 1982, ss. 32-40; Langdon, 1986, ss. 27-46, 86-96, 124-127).

Saman için yüksek talep, ekilebilir araziye kıyasla çayırılar için daha yüksek kiralar getirdi ve ekilebilir arazi genişlemesi zamanlarında verimsiz meralar bile yüksek fiyatlara sahipti. Ayrıca çiftçilerin ağaçlardan hayvanlar için dal kesmeleri ve domuzların meşe palamudu ve kayın dalı ile belenmeleri için ödedikleri para, ormanlık alan sahipleri için her zaman önemli bir gelir kaynağıydı (Postan, 1972, ss. 66-67; Ault, 1972, ss. 35-37; Young, 1979, ss. 114-117).

Çeşitlilik ve kaynakların birlikte kullanımı, düşük üretkenliğin görünürdeki dezavantajını telafi etmeye yardımcı olsa da diğer üç sistem özelliğinden bir veya daha fazlasını güçlendirdi. Birçok *manor* arazisinde, ekilebilir arazinin bireysel mülkiyetleri tek bir parça halinde değil, bunun yerine açık tarla (*open field*) sisteminde şeritlere yayılmıştır. Şeritlerin bu görünüşte verimsiz paylaşım sisteminin nedeni, üretkenlik ve istikrar arasındaki bir uzlaşmaya dayanıyor olabilir. Çiftçiler bir şeritten diğerine seyahat etmek için harcadıkları zaman için daha fazla maliyete katlansalar da belirli bir yılda bir ürün başarısızlığı riski hem mekansal ayrılık hem de farklı verimliliğe sahip arazilerin karışımıyla azaltılmıştır (McCloskey, 1976, ss. 113-119). Açık tarlalarda (*open fields*) yetiştirilen tahılların, on dokuzuncu yüzyılın başında kapalı tarlalarda (çitle çevrilmiş tek parça tarla) yetiştirilenlere kıyasla yaklaşık %20 daha az üretken olduğu görülmüştür. Tarımsal teknoloji bu zamana kadar büyük ölçüde ilerlemiş olsa da bu üretkenlik kaybı hem istikrarlı hem de adil mülkiyet haklarına verilen değer için bir ölçüsünü temsil ediyordu. Kapalı (*enclosed fields*) ve açık (*open fields*)

tarlaların bu kadar uzun yüzyıllar boyunca bir arada var olabilmesi için çiftçilerin üretkenlikten daha fazlasına değer vermiş olmaları gerekir.

Çoğu tarımsal faaliyet yoğun emek istiyordu. Örneğin bir hektarlık tahılın sürülmesi muhtemelen iki buçuk gün, biçilmesi ve bağlanması beş gün, bir çayırın biçilmesi iki buçuk gün sürüyordu. İşgücü azlığına karşı ister özgür ister bağımlı olsun tüm kiracılar yılın belirli zamanlarında topraklarda çalışmak, özellikle sürmek, ot ayıklamak, biçmek, harman dövmek ve gübre taşımak gibi çeşitli yükümlülükler altına sokulmuştur (Bath, 1963, ss. 183-184; Bennett, 1948, ss. 104-106). Ancak lord, kiracı sayısına ve arazinin ne kadarı çiftlik yapıldığına bağlı olarak, hizmetler karşılığında ödeme kabul edebilir veya bunların tamamlanmasını zorunlu kılmayı seçebilirdi. Ayrıca *manor* döneminde benimsenen bazı yenilikler, verimden ziyade emek üretkenliğini artırdı. Örneğin su değirmenleri, daha çok emek isteyen el değirmenlerine göre daha fazla sermaye yatırımı gerektirmesine rağmen, kurulu kurulumaz hızla ülke geneline yayılmış ve yel değirmenleriyle birlikte diğer tarım faaliyetleri için işgücü yaratmıştır (Bath, 1963, s. 71).

Böceklerin, hastalıkların ve yabancı otların üretkenlik üzerinde büyük bir etkisi olmuş olmalı. Böcek kontrolü ilkel olsa da kayıpları azalttılar. *Seneschauie*'nin anonim yazarı, koyunların karaciğer parazitleriyle enfekte olabilecek salyangozlardan uzak tutulmasını önerir. Sıçan ve köstebeklerin yakalanması için lord veya köy konseyi tarafından bir miktar ödeme yapıldı, omurgasızları kontrol etmek için arsenik kullanıldı ve bazı hayvan hastalıkları, özellikle koyun uyuzu, cıva, kükürt, bakır, katran veya bitüm bileşiklerin uygulanmasıyla kontrol edildi (Rogers, 1766, C. 1, s. 33,461; Walter of Henley's, 1980, ss. 96-97).

Ancak istilanın derecesini ve verim üzerindeki etkisini nicel olarak değerlendirmek imkansızdır. Arkeolojik kanıtlar bazı yabancı otların yaygın olduğunu göstermektedir. Tahılların tipik bir ortağı olarak papatyalar, orta çağ tarlalarında yaygın olarak bulunmaktaydı ve Roma döneminden itibaren yaygınlığı artmış gibi görünmektedir. Surrey'deki düşük buğday verimleri on dördüncü yüzyıl boyunca birkaç kez küf saldırılarına bağlanmıştır. Ekmeklik buğday kuşlar ve mantarlar tarafından saldırıya açıktır. Belgeler ayrıca bol miktarda haşhaş ve devedikeninden dolayı kötü hasadı da kaydetmişlerdir. Hastalıklar nedeniyle hayvan kayıpları önemli olabilir, kötü bir yılda birkaç yüz sığır ve birkaç bin koyuna kadar çıkabilirdi. Yıllık koyun kayıpları ortalama %30 iken bugün %2 ila %5 arasında değişmektedir. Tilkiler ve kurtlar da ekonomik açıdan önemli zararlılardı. Hayvan sayısındaki azalmanın bir sonucu olarak gübre tedarikinde azalma oldu ve bunun mahsul performansı üzerinde önemli bir etkisi olduğu açıktır (Mate, 1984, s. 349; Mate, 1985, s. 25; Long, 1979, ss. 465-469; Ryder, 1983, s. 448).

İklim ise çiftçilerin kontrolü dışında olan bir faktördü. *Manor* (Anglo-Sakson) döneminde iklim M.S. 950-1000'den M.S. 1300'e kadar süren orta çağ sıcak dönemiyle karakterize edilmektedir. Yedinci yüzyılın sonlarından itibaren yıl boyunca devam eden yağış ve soğuk havalar yerini daha kuru ve sıcak yazlara, daha soğuk kışlara bırakmaya başladı. Toplam yağış miktarı azaldı ve yazdan yılın geri kalanına kaydı böylece 1250-1300 yılları arasındaki yazlar geç Anglo-Sakson dönemine göre yaklaşık %10 daha kuruydu. 1300'lerde başlayan sıcaklığın düşmesi 1700'lere kadar yani son buzul çağına kadar düşmeye devam etti. İklimdeki bu uzun vadeli değişiklikler, yetiştirilen ürünlerin dağılımını, türünü ve potansiyel üretkenliğini etkiledi. Üzüm bağları İngiltere'nin güneyinde ve doğusunda nispeten yaygındı ve M.S. 1000-1300 yılları arasında yetmiştenden fazla bağın var olduğu biliniyordu. Tarım sınırı M.S. 800'den öncesine kıyasla en az 100 metre rakım artırıldı. Marjinal arazide ürün verimliliği yaz sıcaklıkları düşük olduğu zaman daha azdır ancak sıcaklık arttığında da verim orantısız bir düşüşe neden olmaktadır. Ilıman tahıllar daha serin yazlarda fazla verim verir. Buğday verimliliği ile sıcaklık ve yağış kombinasyonları arasındaki ilişki için hesaplanan katsayıları, orta çağ sıcak döneminde verimlerin %1 ila %7 daha düşük olduğunu göstermektedir (Lamb, 1967, ss. 456-458; Thompson, 1975, ss. 535-541, Karaimamoğlu, 2023, ss. 121-139).

Birçok *manor* kaydı hava koşullarına atıflar içerse de hava durumu şartları ile ürün verimleri arasındaki korelasyonlar zayıftır. Ancak verilerde birkaç olası ön yargı vardır. Havanın etkisi oldukça heterojendir, Winchester *manor*ları geniş coğrafi alanlara yayılmışlardır ve hesaplardaki atıflar genellikle yüksek masraflı kalemleri veya düşük gelirli yılları mazur göstermek için yapılmıştır. Örneğin, kuru yaz havası, sabanların onarımının normalden yüksek maliyetlerini açıklamak için kullanılmış gibi görünüyor. Genel olarak, aşırı yağışlı havalar genellikle düşük buğday verileriyle ilişkilendirilirdi, 1315 ve 1316 yılları muhtemelen en açık örnekleridir. Ekim zamanında yağışlı hava, 1339 ve 1346'da olduğu gibi, takip eden yaz kurak geçse bile düşük verimlere yol açabilirdi. Buna karşılık, ilkbaharda ekilen yulaflar kötü hava koşullarından daha az etkilenmiştir ve hatta 1315-1316 koşullarının Winchester bölgesindeki yulaf verimleri üzerinde çok az etkisi oldu. Sussex'te ekim zamanında aşırı yağış veya kuraklık da yulaf, arpa veya çavdardan daha çok buğdayın verimsiz olmasına neden oldu. Ancak bazı anormallikler de mevcut. Hem 1334 hem de 1344'te kurak yazları yağışlı kışlar takip etti ancak ilkinde verimler yüksek, ikincisinde ise düşüktü. Kuyuların ve bataklıkların kurduğu 1327 kurak yılında verimler ortalamaydı (Titow, 1960, ss. 360-407; Brandon, 1971, s. 134).

Soğuk yazların az olması, domuzların ekonomik önemine dolaylı olarak katkıda bulunmuş olabilir. Meşe palamudu ve kayın ağacı dalı domuzlar için değerli bir besin kaynağıydı ve hem meşe hem de kayın orta çağ sıcak döneminde daha verimli olduğu görülmektedir. Başarılı meyve

üretiminin anahtarı, çiçek tomurcuklarının bırakılmasını destekleyen ve bir sonraki yıl bol miktarda tohumla takip edilen uzun ve sıcak bir yaz mevsimi gibi görünüyor. Soğuk yaz aylarında çoğu meşe palamudu olgunlaşmaz veya küçük kalır. Avrupa'nın daha sıcak bölgelerinde mahsul çokluğu üç ila dört yıllık aralıklarla gerçekleşirken, daha soğuk bölgelerde bu süre sıcak bölgelerdekini iki katından daha fazladır.

Üretkenlikteki bu kısıtlamalar göz önüne alındığında, *manor* arazilerindeki insanlar tarımsal üretkenliği en üst düzeye çıkarmaktan çok istikrarlı gıda üretimi, gelir getiren faaliyetler ve riski dengelemek ve beklenmedik durumları karşılamak için kaynaklara sahip olmak veya bu kaynaklara erişim sağlamak yoluyla yeterli bir geçim kaynağı sağlamakla ilgileniyorlardı. Bu sürdürülebilir geçim stratejilerinin izlenmesi, aile hanesinin yalnızca tarımsal ekosistemin üretkenliğinden daha fazlasına değer vermesi anlamına geliyordu.

Bir ailenin en azından geçimlik temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için sahip oldukları toprağın büyüklüğü birincil öneme sahipti. Ancak çok az köylü ailesinin tamamen topraklarında yetiştirilen ürünlerle geçinebildiği anlaşıyor. Postan, köylü nüfusunun yaklaşık %50'sinin on ikinci ila on üçüncü yüzyıllarda asgari düzeyde geçim sağlamak için bile çok küçük topraklara sahip olduğunu hesaplamıştır. Tek mülklerde bu oran daha büyük olabilir, kiracıların %85'inden fazlası, on üçüncü yüzyılın ortalarında Winchester *manor*unda her biri dört hektardan az araziye sahipti. Daha kuzeyde Lancashire, Yorkshire ve Northumberland'daki kiracıların %30 ila 40'ı aynı zamanda her biri iki hektardan az araziye sahipti (Postan, 1972, ss. 145-147; Titow, 1969, ss. 76-77).

Bu nedenle mahsul ve hayvancılık üretimi kalıcı tarımsal ekosistemin temelini oluştursa da çok sayıda küçük çiftçi beslenmelerini veya gelirlerini başka kaynaklardan desteklemiş veya açlıkla karşı karşıya kalmış olmalı. Ek gıdanın iki önemli kaynağı doğal kaynaklar ve mutfak bahçesinde yetiştirilen ürünlerdi. Bu bahçeler çok çeşitli olabiliyordu. On üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda kraliyet ve manastır bahçelerinin 200-250 tür yiyecek, ot ve süs bitkisi yetiştirdiği bilinmektedir. Özellikle çok amaçlı olanlar tercih ediliyordu, örneğin hastalıkların tedavisinde kullanmak için tıbbi meyveler, yaprakları tatlandırıcı olarak kullanılan defne ağacı gibi (Johnson, 1829, ss. 36-43; Harvey, 1981, ss. 28-29, 168-180).

Gelir yaratma kırsal kesimdeki yoksullar tarafından kullanılan önemli bir stratejiydi. Birçok küçük çiftçi aynı zamanda becerikli zanaatkarlardı ve durgun kış aylarında demirci, tornacı ve marangoz olarak işlerini yapıyorlardı. Bazı köylüler *manor*da tam olarak istihdam edilirken diğerleri köstebek avcısı, inek çobanı, berber, hayvan damgalayıcısı, çoban veya domuz çobanı olarak yarı zamanlı ortak olarak istihdam ediliyordu. Genellikle doğal kaynaklara bağlı ev zanaat endüstrisi de yaygındı, ısırgan otları ketene, söğüt

ve kamışlar sepete, odunlar kesilip oyularak ev eşyalarına veya aletlere dönüştürülerek, yün eğrilir, dokunur ve boyanır, deri tabakalanır ve maltlanmış tahıl tanelerinden bira üretilirdi. Ormanların yakınında yaşayan köylülerin gelirlerini tamamlama konusunda daha fazla fırsata sahipti. Birçoğu kömür ve demir madenlerinde, cam yapımında, çömlekçilikte, ağaç kabuğundan halat yapımında ve odun kesmede çalışıyordu. Ekili arazilerde acil bir durum olduğunda bu faaliyetlerden geçici olarak vazgeçmek de kolaydı (Postan, 1972, ss. 147-150; Birrell, 1969, ss. 91-107).

Doğal kaynakların ekonomik kullanımı, ciddi uzun vadeli bozulmayı önlemek için tasarlanmış yönetim uygulamaları ve cezalarla sürdürüldü. Bu tür potansiyel ekonomik faydaların tanınması ilk olarak yedinci yüzyılın sonlarında otuz domuzu barındıracak kadar büyük bir ağacı kesenlere 60 şilin para cezası verilmesini talep eden kral Ine Kanunlarında ve daha sonra Normanlar döneminde Domesday kayıtlarında vurgulanmıştır. Bu araştırmada Norfolk'un batı sınırlarından Hampshire'a kadar uzanan bir hattın güney-doğusundaki ormanlık alan büyüklüğü, barındırabileceği domuz sayısı cinsinden kaydedildi: *silva ad x porcis*, *silva de x porcis* veya sadece *silva x porcos*, başka bir deyişle 'x domuz için orman var'. Bazı girdiler çok ayrıntılıydı ve ormanlık alan kaynağının kalitesinin ölçülmesinde bir hassasiyet olduğunu gösteriyordu. Bu nedenle kaydedilen değerlerden ormanlık alan büyüklüğünü hesaplamak imkansızdır. Araştırma da aynı zamanda aynı ormanlık alan içerisinde işletilebilir ve işletilemez kaynaklar arasında ayırım yapıldı ve *silva infructosa* 'kısır ormanlık alan' ve *fertilis per loca* 'birkaç yerde domuz beslemeye uygun' gibi terimler kullanıldı (The Domesday, 1952, ss. 179-182; The Domesday, 1954, s. 434; The Domesday, 1962, s. 438; The Domesday, 1967, s. 377).

Ormanlık alanlar zor zamanlarda gelir elde etmek içinde kullanılırdı. Hertfordshire'daki bir *manor*da en fazla odun satışları, yıllardır süren zayıf tarımsal performansla aynı zamana denk gelmiştir. 1303'ten önce odun satışları kontrollü budama ve rüzgarla yıkılan ağaçlarla sınırlıydı ancak sermaye kaynağının kötüye kullanılması meşe ve kayın ağaçlarının ciddi şekilde tüketilmesine yol açtı. Domuz sayıları da 1300'den itibaren düştü ve 1363'te *manor* mülkünden tamamen yok oldu. Cornwall Dukalığı ormanlık alanlarını dikkatlice korudu ve bunları *manor*larında yapı malzemesi olarak kullandı. Yine de mali kriz zamanlarında sermaye toplamak için ormanlık alanlar temizlendi, örneğin 1359'da Kara Prens'in savaş için yaptığı masraflı hazırlıklara hizmet etmek için Liskeard *manor*unda yaklaşık on ila kırk beş hektarlık alan kesildi (Hatcher, 1970, ss. 184-186; Mead, 1931, ss. 32-39).

Norman yasalarının birçok ormanı yalnızca kraliyet avlanma alanları olarak belirlemesi ve köylülerin buralara girmesinin yasak olmasının dışında, kaynakların kullanımına ilişkin düzenlemelerin çoğu yerel olarak formüle edildi. *Manor* mahkemeleri tüzükler oluşturdular. Bunlar hem mevcut

kaynakların niteliğini hem de kullanım talebini hesaba katan ince ayarlı düzenlemelerdi. Bu yönetmelikler veya tüzükler, hemen hepsi izin alınması gerektiren geniş bir yelpazedeki faaliyetleri ve potansiyel kaynak kullanımını kapsıyordu. Avcılık ve balıkçılık değerli ek gelir ve et kaynakları sağlıyordu. Ancak balıkçılığa sadece gün ışığında izin veriliyordu, böylece toplam av köyün diğer üyeleri tarafından kontrol edilebiliyordu. Ormandaki kuşlar beslenmenin önemli bir parçasıydı. Orta çağ şölenlerinde tüketilenler arasında toy kuşu, turna, çulluk, ispinoz, martı, balıkçıl, toygat, yaban ördeği, keklik, sülün, güvercin, yağmur kuşu, bıldırcın çulluğu, kuğu, çamurcun, pamuk kuşu ve diğer çulluk türleri bulunmaktaydı (Mead, 1931, ss. 32-39). Bununla birlikte kaçak avcılarının faaliyetlerine dair çok sayıda atıf vardır ve yasadışı kullanıma yönelik cezalar genellikle katı bir şekilde uygulanıyordu. Ekonomik kaynaklar olarak ağaçlar, sürdürülebilir üretken getirileri garantilemek için özel koruma alan uzun vadeli yatırımları temsil ediyordu. Odun toplama dikkatli bir şekilde kontrol ediliyordu. Henleyli Walter, odunun yalnızca ağaçlardan kesilerek veya budanarak elde edilmesini ‘kayıp veya tahribat’ olmadan satılması gerektiğini belirtir. Meşe, kayın ve elma gibi hayvanlar ve insanlar için yiyecek üreten ağaçların budanması tamamen yasaktı. Bu tür bir kontrol kritik öneme sahiptir çünkü fidandan üretken aşamaya gelene kadar uzun bir aşama vardır. Meşe palamudu verimleri en az yirmi yıl ihmal edilebilir düzeydedir ve ağaç kırk yaşına gelene kadar verimli olmayacaktır. O zaman bile yıllık verimi çok değişkendir. Bu yüzyılda iyi verimler her altı ila on yılda bir, orta verimler üç ila dört yıllık aralıklarla ve geri kalanında da tamamen verimsiz geçmektedir. Ancak tohum kıtlığının yaygın olduğu bir bölgede bile sınırlı tarlalarda verimli üretim devam ediyordu ve bu da belli bir oranda sömürüye olanak tanırken, başka yerlerdeki kaynakların bozulmasını da sınırlıyordu (Walter of Henley’s, 1890, ss. 6-7; Bennett, 1948, s. 231; Young, 1979, s. 125; Reid & Boyd, 1971, ss. 523-527).

Manor tarım sisteminin başarısının bir kısmı, garantili tarımsal iş gücü kaynaklarının bir sonucu olarak elde edildi. İki grup kiracı baskındı, lordlara ömür boyu bağlı olan ve *demesne* de çalışmak ve *manor* ofislerinde hizmet etmek zorunda olan özgür olmayan köylüler ve daha az emek yükümlülüğü olan özgür köylüler. Köylülerin özgürlüğü, evlilik, göç, eğitim, mülk alım satımı, bira yapımı, değirmencilik ve fırıncılıkla kısıtlanmıştı ve belki de birçok araştırmacının gözündeki en önemlisi, lordlarına karşı genel hukuk kapsamında hiçbir hakları yoktu. Lord, bir köylüyü istediği zaman yasal olarak tahliye edebilir ve ölümünden sonra tüm mallarına el koyabilirdi. Bu nedenle özgür olmayan köylüler hem çok ezilen hem de lordlarının kaptislerine ve iyiliğine bağımlı olarak temsil edilmişlerdir.

Ancak sonraki çalışmalarda yapılan *manor* lordluğu ve köylülük konusundaki yeniden incelemelerde, geleneksel yerel (örf ve âdet hukuku) uygulamaların, genel hukuka (*common law*/ortak hukuka) göre daha baskın olduğunu gösteriyor. Tahliyeler aslında nadirdi ve hizmet veya kira ödemeyen

bir kiracı, toprak mülkiyeti elinden alınmadan önce birkaç uyarı ve küçük para cezası alıyordu. Kira sözleşmeleri ve mallar genellikle mirasçılara geçiyordu ve lordlar örf ve âdet hukukuna göre belirlenen küçük para cezası veya vergiyle yetiniyordu (Hatcher, 1981, ss. 6-10).

Köylülerin güvenliği ve hakları, iş gücü ve toprak bulunabilirliğindeki dalgalanmalar sonucunda değişti. İş gücü az olduğunda veya toprak bol olduğunda köylüler daha fazla baskı altındaydı. Ancak iş gücü bol veya toprak az olduğunda kişisel özgürlük arttı. Eğer refahın ölçüsü özgürlükten ziyade yoksulluk olsaydı, topraksız özgür insanlar en refah olan sınıf olurdu. Onlar muhtemelen en kötü ekonomik şartlara sahiplerdi ve köylülere güvenlik sağlamada geleneksel uygulama, topraksızların toprağa erişimini engelledi. Dahası topraksız özgür insanlar sıklıkla kişisel özgürlüklerini, özgür olmayan kira sözleşmeleri imzalayarak ekonomik güvenlik karşılığında takas etmeye mecbur kaldılar.

Böylece toprağa erişim ile özgürlük arasında bir ilişki varmış gibi görünüyor. Artan nüfus, toprak kıtlığıyla birleşince ekilebilir arazi kiralalarını artırdığında, bunun sonucunda köylüler toprakları için özgür kiracılardan çok daha az ödeme yaptılar. Toprak sahipleri, özgür olmayan kira sözleşmelerini özgür sözleşmelere çevirmeye ve böylece daha fazla ekonomik gelir elde etmeye çalıştılar. Lordlar daha sonra bu parayı topraksız özgür insanları işe almak için kullandılar. Ancak nüfus on dördüncü yüzyılda azaldığında, lordlar işgücü arzını güvence altına almak için feodal uygulamaları yeniden yürürlüğe koymaya çalıştılar (Karaimamoğlu, 2022, ss. 237-242). Köylüler için özgürlüğün bedeli güvenlikti. Bununla birlikte, tüm köylü geçim kaynakları sürekli ekonomik sorunlar üzerinden karakterize edildi. Özellikle kiralalar, yeni kiralalar için giriş cezaları, evlilik ücretleri, ölüm vergileri, lordun otlaklarının ve ormanlarının kullanımı için ödemeler, kiliseye verilen bağışlar, ara sıra kraliyet vergileri, izinler ve tüzüklere aykırı hareket edenler için para cezaları, şeklinde gösterilmektedir. Bir köylü hanesinin ödediği toplam ücret muhtemelen brüt gelirin %25 ila %50'siydi (Titow, 1969, ss. 80-93). Ancak çok zorlu koşullar altında köylüden lorda doğru olan bu mal akışı tersine döndü. Lordlar, genellikle fakirlere ve hastalara tahıl yardımı yaptı, ücretsiz barınak sağladı ve cezalarını sildi. Hampshire *manor*undaki fakirlere gıda yardımı dağıtıldı, Dry Drayton'da verimsiz hasat yıllarında vergiler düşürüldü, konutlar onarıldı ve kiracıların Gaunt'lu John arazilerindeki kiralaları mazur gördü ve aynı üründen alınan on da bir vergilerle toplanan ürünlerin bir kısmı Westminster *manor*undaki fakirlere verilmesi için sadaka memuruna gönderildi. Birçok *manor*da hasattan sonra ekilebilir tarlalardan tahıl toplama hakkı yalnızca gelir kaynağı olmayanlara çok genç ve yaşlılar dahil olmak üzere, sınırlıydı. Genellikle, hayvanlar anızda otlatılmak üzere bırakılmadan önce bu faaliyet için yaklaşık bir hafta ayrılırdı (Titow, 1969, s. 96; McKisack, 1959, ss. 343-344; Ault, 1972, ss. 29-31, Karaimamoğlu, 2022, s. 212).

Ayrıca her *manor*daki köylüler arasında önemli bir iş birliği vardı. Henleyli Walter, girişinde bir Fransız atasözü alıntılararak orta çağ çiftçiliğinin tonunu yansıtır: ‘iyi bir komşusu olanın iyi bir yarını olur’. Bu tür iş birliği, Batı Midlands’daki Halesowen *manor*undaki yaşamla açıkça gösterilmiştir. 1271-1349 yılları arasında köylüler arasındaki işlemler üç kategoriye ayrılıyordu. Birincisi, köylüler bira, tahıl, saman, hayvan ve odun ticareti yapıyor ve hayvan, saban, tırmık ve araba kiralyorlardı. İkinci olarak, özellikle ürün ve saban takımı paylaşım düzenlemeleri aracılığıyla birbirlerine destek ve karşılıklı yardım sağladılar. Köylüler, ihtiyaç sahibi komşularına tahıl, hayvan, alet ve ev eşyaları ödünç verdiler. Bu düzenleme küçük ve orta toprak sahipleri arasında daha yaygındı. Üçüncüsü ortak kaynakları aşırı tüketmeye veya yetersiz yatırım yapmaya çalışanlara, özellikle ortak atıkları çalanlara, ortak alanları aşırı kullananlara, hasat zamanı ürünleri çok kısa biçenlere veya yolları, hendekleri, çitleri ve kapıları koruma yükümlülüklerini ihmal edenlere karşı ortak kararlar alındı.

Manor sisteminin toplumsal hiyerarşisine rağmen, toprak sahibi çiftçiler arasında nispeten yüksek dereceli bir eşitlik olduğu görülür. Geniş açık tarlalarda (*open-field*) bireysel olarak sahip olunan toprak şeritlerinin dağıtılması hem iyi hem de kötü toprakların bir payını garantiledi. Çoğu bölgede maliyetler ve faydalar toprak sahibi olmaya orantılıydı. Sonuç olarak daha büyük toprak sahipleri köy çobanlarının ücretlerine, çitlerin bakımına ve genel onarıma daha fazla ödeme yaptılar ancak aynı zamanda küçük çiftçilerden daha fazla hayvanı ortak alanlarda otatabildiler ve çayırardan daha fazla saman payı aldılar.

Ortak rıza biçimindeki iş birliği de *manor* mahkemelerinin temel bir özelliğidir. Bu meclisler, çiftlik uygulamalarıyla ilgili kararlar alınabilmesi, tüzüklerin çerçevelenip uygulanabilmesi, *manor* memurlarının atanabilmesi ve hukuki davaların görülmesi için toplanıyordu. Tüm kiracılar, arazi büyüklüğüne veya statüye bakılmaksızın *manor* mahkemesine katılmak zorundaydı. Ancak topraksızlar katılamazlardı ve dolayısıyla köy işlerinde çok az söz hakkına sahiptiler. Mahkemenin yetkisi, özgür toprak sahipleri ve köylülerden oluşan bir komite veya jüri tarafından uygulanıyordu ve lordun kahyası tarafından yönetiliyordu. Toplantıda, sivil anlaşmazlıkları yargılayan jüriyi ve icra memurları, polis memuru, denetçiler, bira tadımcıları ve ormancılar gibi *manor* memurları seçilirdi. Bu görevler çoğunlukla daha zengin kiracılar tarafından doldurulurdu. Memurların temel görevi, çiftçilik standartlarının mecliste alınan kararlara uygun olarak sürdürülmesini sağlamaktı. Böylece tüm kiracılar, ürün rotasyonlarının seçimine, sürme, ekim, biçme tarihlerinin belirlenmesine ve hasattan sonra hayvanların ekilebilir tarlalara bırakılmasına katkıda bulundular (Ault, 1972, ss. 58-59; Miller & Hatcher, 1978, ss. 94-106; Razi, 1979, s. 147).

3. SONUÇ

Manor sistemindeki sürdürülebilirlik, istikrar ve eşitlik üretkenlik pahasına teşvik edilmiş gibi görünüyor. Ancak buna rağmen *manor* tarım ekosistemi geriledi ve sonunda ortadan kayboldu. Peki gerilemeye neden olan etkenler nelerdi? Doğrudan çiftçilikteki düşüşü açıklayan birçok makul teori vardır. Bu düşüş on üçüncü yüzyılın sonu ve on dördüncü yüzyılın başında başlamıştır. Bunlara örnek olarak hızlı nüfus artışı, veba salgınları nedeniyle nüfusun ciddi şekilde azalması, tahıl veriminin düşmesi, köylülerin feodalizme karşı direncinin artması, lordlarda ticari bir ruhun ortaya çıkması, para ekonomisinin yükselişi, Flanders'te yüne olan talebin artması nedeniyle koyun çiftçiliğinin artan kararlılığı ve son olarak Yüzyıl Savaşları sırasında Fransa ile yaşanan çatışmanın sonuçları verilebilir.

Bu etkenlerden en olası ikisini, nüfus artışı ve tarımsal genişlemeyi ele alarak, genelleştirilmiş sistem tepkilerini oluşturmak mümkündür. Bu tepkilerden bazıları sırayla diğer etkenlere dönüştü ve 1315-1321 tarımsal krizinin ciddi şoklarıyla birleşince, kırsal koşulları tamamen değiştiren bir dizi ekonomik ve sosyal harekete geçirmiş olabilir ki lordlar tarafından büyük ölçekli *demesne* çiftliğine geri dönüş artık öngörülemezdi. Sistem artık sürdürülebilir olmaktan çıkmakla kalmadı, aynı zamanda uzun vadede üretkenlik arttı ve açık tarlalar çevrildikçe ve ortak paylaşım düzenleri sona erdikçe eşitlik azaldı.

Ancak bu portre genelleştirilmiş bir resmi tasvir ediyor, bölgesel farklılıkları ve istisnaları hesaba katmıyor. Şu an da ortaya çıkan en ilginç sorulardan bazıları, özelleştirilmiş tarlalar ve bunların kritik karşılıklı ilişkileriyle ilgili olup bu da *manor* tarım ekosisteminin bazı yerlerde krizlerin ve ani değişimlerin kümülatif etkisinden kurtulmasını sağlarken, diğerlerinde düşüşe geçmesine neden oldu.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Attwood, E. A. H. & Evans, G. (1961). *The Economics of Hill Farming*. University of Wales Press.
- Ault, W. O. (1972). *Open-Field Farming in Medieval England*. Londra: Allen and Unwin.
- Bath, B.H. S. V. (1963). *The Agrarian History of Western Europe AD. 500-1850*. Londra: Edward Arnold.
- Bennett, H. S. *Life of the English Manor: A Study of Peasant Conditions 1150-1400*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Birrell, J. (1969). Peasant Craftsmen in the Medieval Forest. *The Agricultural History Review*, 17 (2), 91-107.
- Brandon, P. F. (1971). Demesne Arable Farming in Coastal Sussex During the Later Middle Ages. *The Agricultural History Review*, 19 (2), 113-134.
- Brandon, P.F. (1971). Demesne Arable Farming in Coastal Sussex during the Later Middle Ages. *The Agricultural History Review*, 19 (2), 113-134.
- Campbell, B. M. S. (1981). The Regional Uniqueness of English Field Systems? Some Evidence from Eastern Norfolk. *The Agricultural History Review*, 29 (1), 16-28.
- Campbell, B. M. S. (1983). Agricultural Progress in Medieval England: Some Evidence from Eastern Norfolk. *The Economic History Review*, 36 (1), 26-46.
- Campbell, B. M. S. (1983). Arable Productivity in Medieval England: Some Evidence from Norfolk. *The Journal of Economic History*, 43 (2), 379-404.
- Campbell, B. M. S. (1983). Arable Productivity in Medieval England: Some Evidence from Norfolk. *The Journal of Economic History*, 43 (2), 379-404.
- Connor, R. D. (1987). *The Weights and Measures of England*. Londra: H.M.S.O.
- Conway, G. R. (1987). The Properties of Agroecosystems. *Agricultural Systems*, 24, 95-117.
- Darby, H. C. & Maxwell, I. S. (Ed.). (1962). *The Domesday Geography of Northern England*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Darby, H. C. & Terrett, I. B. (Ed.). (1954). *The Domesday of Midland England*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Darby, H. C. (Ed.). (1952). *The Domesday Geography of England*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Darby, H. C. (Ed.). (1967). *The Domesday Geography of South-West England*, Londra: Cambridge University Press.
- Goodrum, P. D., Reid V. H. & Boyd, C. E. (1971). Acorn Yields, Characteristic and Management Criteria of Oaks for Wildlife. *Journal of Wildlife Management*, 35 (3), 520-532.

- Gras, N. S. & Gras, E. C. (1930). *The Economic and Social History of an English Village (Crawley, Hamshire) A. D. 909-1928*. Cambridge: Harvard University Press.
- Harvey, J. (1981). *Medieval Gardens*. Londra: B.T. Batsford.
- Hatcher, J. (1970). *Rural Economy and Society in the Duchy of Cornwall, 1300-1500*. Cambridge: Cambridge at the University Press.
- Hatcher, J. (1981). English Serfdom and Villeinage: Towards a Reassessment. *Past & Present*, 90 (1), 3-39.
- Johnson, G. W. (1829). *A History of Gardening*. Londra: Cracdok and Longman & Co.
- Jones, A. (1979). Land Measurement in England, 1150-1350. *The Agricultural History Review*, 27 (1), 10-18.
- Karaimamoğlu, T. (2022). *Kara Ölüm*, İstanbul: Kronik Yayınevi.
- Karaimamoğlu, T. (2023). *Tanrı'nın Öfkesi*, İstanbul: Kronik Yayınevi.
- Lamb, H. H. (1967). Britain's Changing Climate. *The Geographical Journal*, 133 (4), 445-466.
- Lamond, E. (Ed.). (1890). *Walter of Henley's Husbandry Together with an Anonymous Husbandry, Seneschaucie and Robert Grosseteste's Rules*. Londra: Longmans, Green and CO.
- Langdon, J. (1982). The Economics of Horses and Oxen in Medieval England. *The Agricultural History Review*, 30 (1), 31-40.
- Langdon, J. (1986). *Horses, Oxen and Technological Innovation: The Uses of Draught Animals in English Farming from 1066-1500*. Cambridge: Past and Present Publications.
- Lewis, R. E., Reidy, J., Kuhn, S. M. & Kurath, H. (1957-1988). Michigan, *Middle English Dictionary*. <https://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary/dictionary> (Erişim tarihi: 06/04/2025).
- Long, W. H. (1979). The Low Yields of Corn in Medieval England. *The Economic History Review*, 32 (4), 459-465.
- Mate, M. (1984). Agrarian Economy after the Black Death: The Manors of Canterbury Cathedral Priory 1348-1391. *The Economic History Review*, 3 (3), 341-354.
- Mate, M. (1985). Medieval Agrarian Practices: The Determining Factors? *The Agricultural History Review*, 33 (1), 22-31.
- McCloskey, D. N. (1976). The Persistence of English Common Fields. (Ed.) W.N. Parker & E. L. Jones. *European Peasants and Their Markets*. Princeton, New Jersey, 73-119.
- McKisack, M. (1959). *The Fourteenth Century, 1307-1399*. Oxford: Clarendon Press.
- Mead, W. E. (1931). *English Medieval Feast*, Londra: George Allen & Unwin LTD.

- Miller, E. & Hatcher, J. (1978). *Medieval England: Rural Society and Economic Change 1086-1348*, Londra: Routledge.
- Murray, A. H. (1888-1928). *A New English Dictionary on Historical Principle* (C. I). Oxford: Clarendon Press.
- Postan, M. M. (1972). *The Medieval Economy and Society*. Londra: Weidenfeld and Nicolson.
- Postan, M. M. (1972). *The Medieval Economy and Society: An Economic History of Britain in the Middle Ages*. Londra: Weindefeld and Nicolson.
- Razi, Z. (1979). The Toronto School's Reconstitution of Medieval Peasant Society: A Critical View. *Past & Present*, 85, 141-157.
- Roden, D. (1969). Demesne Farming in the Chiltern Hills. *The Agricultural History Review*, 17 (1), 9-23.
- Rogers, J. E. T. (1866). *A History of Agriculture and Prices in England 1259-1400* (C. II). Oxford: At The Clerandon Press.
- Ryder, M. L. (1983). *Sheep and Man*, Michigan: Duckworth.
- Stephenson, M. J. (1988). Wool Yields in the Medieval Economy. *The Economic History Review*, 41 (3), 368-391.
- Stern, D. V. (1978). *A Hertfordshire Manor of Westminster Abbey (Profits, Yields and Weather)* (Yayınlanmamış doktora tezi). Kings College University of London, Londra.
- Thompson, L. M. (1975). Weather Variability Climatic Change and Grain Production. *Science*, 188 (418), 535-541.
- Titow, J. (1960). Evidence of Weather in the Account Rolls of the Bishopric of Winchester 1290-1350. *The Economic History Review*, 12 (3), 360-407.
- Titow, J. Z. (1969). *English Rural Society*. Londra: Allen and Unwin.
- Titow, J. Z. (1972). *Winchester Yield*. Cambridge: At The University Press.
- Young, C. R. (1979). *The Royal Forests of Medieval England*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Zupko, R. E. (1985). *A Dictionary of Weights and Measures for the British Isles*. Philadelphia: American Philosophical Society.